

Ilkka Heiskanen & Ritva Mitchell: **Lättähatus-
ta punkkareihin.** Suomalaisen vastakulttuurin ja
nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosi-
kymmentä. Otava, Keuruu 1985. 408 s.

Löysin kymmenisen vuotta sitten kesämökin saunan pu-
kuhuoneesta erään *Valittujen Palojen* numeron vuodel-
ta 1957. (Se oli tiskaamatta jääneiden kaljatuoppien alla
hyllykössä, verhon takana.) Selailin: loikkausdraama, lu-
mivyörymän alle jääneen miehen elämäntarina, vääriä kä-
sityksiä laihduttamisesta . . . Sitten silmiini osui jotakin,
joka kiinnosti. Amerikkalainen professori puhui rock'n
rollin vaaroista. Kaikki se paha, mikä aiemmin oli säly-
tetty masturbaation harteille, pantiin nyt rock-musiikin
tiliin: tapainturmelus, selkärangan mädäntyminen, liial-
linen karvoittuminen.

Minua juttu huvitti. Soitin siihen aikaan sähkökitaraa,
niinkuin kaikki muutkin viisitoistavuotiaat pojat, ja mei-
dän teknolähiöistyneet vanhempamme pitivät rockin soit-
tamista hyvänä harrastuksena.

Nyt vitsi on jo vanha. Kuulostaa melko väljähtäneel-
tä, jos joku Rockradion toimittaja vielä viitsii pilailla
50-luvun rokkimoralismilla. Rockmusiikin sukulaisgen-
erejä kuuntelevat tänään miltei kaikki. Eikä traditio-
naalisen kulttuurin heimonvanhin saisi varmaan mahdutet-
tua päähänsä ajatusta, että nykyisessä länsimaisessa kult-

tuurissa nuoruus on *arvo*. Se on myytinnetty ja sen metnättämistä on oikeus surra avoimesti. Sellaista se on. Patamustinkaan keski-ikäinen ei ole koskaan niin kiireinen, ettei ehtisi jäädä kuuntelemaan nuorten »raikkaita» mielipiteitä.

Mutta meitä kiinnostaa nyt nuorisotutkimus. Keitä ovat nuorisotutkijat? Tuskin on liioiteltua väittää, että tällä hetkellä monet — useimmat? — heistä ovat jo jonkin roksukupolven kasvattajia.

Ei siis ole ihme, että moderni nuorisotutkimus ei halua suhtautua tutkimuskohteeseensa ylhäältäpäin, *besserwischer*-asemista. Ja vaikka tutkittavien ihmisten oman äänen huomiotta jättävä tutkimusote ei kenties muutenkaan ole muodissa sosiaalitieteissä, on nuorisossa tutkimuskohteena ilmeisesti jotakin sellaista, joka erityisesti pakottaa tutkijoita terästämään metodista kuuloaan.

Mistä tämä voisi johtua? Onko kysymys nuoruuden tai nuorison mytologisoimisesta, johon jo viitattiin? Yritän valaista asiaa seuraavassa.

Luonnon tai suurten yhteiskunnallisten prosessien tutkiminen ei yleensä ole aiheuttanut tämältyyppistä »kuuntelun» ongelmaa. (Vaikka ajatus on mahdollinen). Luonnontieteessä luontoa aina tutkittu suorasukaisen objektiivisesti — tällaista lähestymistapaa voidaan jopa pitää sen legitimaatiohedelemän, teknologian, menestyksekkään tuottamisen ehtona. Suuret yhteiskunnalliset prosessit taas ovat anonyymejä. Joku maailman murjoma runoilija ehkä saattaisi puuskahtaa »yhteiskunnallinen prosessi suutui minulle», mutta muutoin pitäisimme ilmaista absurdirina.

Voimme löyhästi määritellä »hermeneuttiseksi» sellaisen lähestymistavan, joka katsoo välttämättömäksi ottaa huomioon — ainakin jossain tutkimuksen vaiheessa — tutkittavien agenttien oman merkitysmaailman tai itseymmärryksen. On olemassa hermeneuttisia traditioita, jotka pitävät tällaista menettelyä joko ontologisista tai muista filosofisista syistä metodologisesti etuoikeutettuna. Itse olisin kuitenkin sitä mieltä, että suurin peruste »ymmärtävän» tutkimusotteen omaksumiseen on moraalinen. Niinkuin mökkiläisellä on oikeus sanoa sanansa ennenkuin töllin ylitse vedetään moottoritie, niin vastaavasti tutkimuksemme kohteilla on oikeus tulla kuunnelluiksi ennenkuin tukehduimme heidät omiin skeemoihimme. Tämä asetelma on selvä esimerkiksi vieraiden kulttuurien tutkimisessa. Kantaa, jonka mukaan »kaikki kulttuurit ovat Jumalan silmissä tasavertaiset» pidetään humaani- ja valistuneena.

Olisiko liioiteltua väittää, että nuoriso on vaikkapa jollekin oman nuoruusikänsä ohittaneelle nuorisotutkijalle eräs vieras kulttuuri, jolla on oma makunsa, harrastuksensa, elämäntapansa ja taiteensa (esim. rock'n roll)? Nuoriso tuntuisi siis olevan paradigmaattinen »moraalisen kuuntelun» tarvitsija; voisimmeko kuvitella ymmärtävämmä ulkoapäin tietoisestikin distinktiivisyyteen pyr-

kiää, jopa uusia arvoja luovaa joukkiota? Juuri nuorisoa on tutkittava, näin tuntuu, sen »omilla ehdoilla». Moderni, »kvalitatiivisesti» suuntautunut tutkija on varmastikin taipuvainen ajattelemaan näin.

Näitä päämäärien ylevyyttä kuitenkin hieman himmentää nuorison oma suhtautuminen nuorisotutkimukseen. Suurin osa nuorisosta joko kyräilee sitä aggressiivisesti tai kuittaa sen räkäisellä naurulla. Vai miten arvelisitte esim. Andy McCoyn suhtautuvan Hanoi Rocks-esseehen? Nuorisososioologisella slangilla: nuoriso on taipuvainen kokeamaan kaiken nuorisotutkimuksen — myös »ymmärtävän» — osaksi kontrollikulttuurin ideologiaa. Mutta ehkä nuorison arvostusta (myyttisyyttä?) kuvastaa se, että nuorten suuttumista tai arvostelua kuitenkin *pelätään*. Tätä tosiseikkaa ei hälvennä se, että nuorisotutkimukset tuskin kuluvat asematunnelissa maleksivien nuorten käsissä — »autenttinen» nuorisolukija on tietysti fiktio.

Luulen että käsillä olevassa Ilkka Heiskasen ja Ritva Mitchellin tutkimuksessa *Lättähatuista punkkareihin* on kuitenkin ennen kaikkea koetettu välttää jonkinlaista nuorisotutkimuksen ideologisoitumista; vajoamista »sosiaalilämmien» (Martti Mäkelä) käyttötavaraksi. On kuitenkin selvää, ettei teoriaa voi tällaiselta ideologisoitumiselta koskaan täysin immunisoida — gramscilaisittain: mistä tahansa voi tulla ideologiaa, jos se hegemonisoidaan siksi. (En kuitenkaan väitä, että Heiskasen ja Mitchellin teokselle olisi näin käynyt.)

Samaten olisi abstraktia ja tyhmää väittää, että »Lättähatuista punkkareihin» olisi jossakin mielenkiintoisessa mielessä »hermeneuttinen» metodiltaan. Mutta se varmasti jakaa edellä määritellyssä mielessä hermeneuttisen moraalin. Tämä muodostaa mielestäni erään kirjan perusvireistä.

Heiskasen ja Mitchellin teos on kohdealueeltaan sangen laaja. Tutkimuksessa käydään läpi tähänastisen nuorisotutkimuksen päävirtaukset (osat II ja III), tarkastellaan nuorisokulttuurien aiheuttamia reaktioita sekä niiden rakentumista julkisuudessa (osat IV ja V) ja viimein — haastatteluilla rakennettujen »profiilien» avulla — nuorisokulttuurien merkitystä 1980-luvun suomalaisille nuorille (osa V).

Siis: nuorisotutkimuksen tutkimus, nuorison ja julkisuuden suhteitten tutkimus, nuorison itsensä tutkimus. Kehtaisiko vielä vaatia jotain lisää?

Eräät keskeiset kysymykset toistuvat läpi kirjan eri osien. Ensinnäkin, missä määrin nuorisokulttuurit kykenevät uhkaamaan vallitsevaa »perhe- ja koulutusideologiaa» (Aries) ja missä määrin ne taas uusintavat valtakulttuurin rakenteita? Toiseksi, missä määrin nuorison nousu on »todellinen», missä määrin kaupallisten medioiden luomaa? Näemme, että kysymykset kietoutuvat yhteen.

Näihin ongelmiin on kuviteltavissa monta huonoa ratkaisua. Kysymykseen, kuinka kriittisiä tai ylittäviä nuo-

risokulttuurit ovat suhteessa valtakulttuuriin, voidaan vastata esimerkiksi yksioikoisen manipulaatioteorian termein: pahojen ja kaupallisten massamedioiden indoktrinaatio johtaa erilaisiin pinnallisiin muoteihin, joita sitten imarrellaan »nuorisokulttuureiksi». Toinen mahdollinen vastausvaihtoehto lähtee päinvastaisesta suunnasta: korostetaan, miten nuorisokulttuurin eri ilmentymät ovat nuorten »kriittistä» ja »omaehtoista» toimintaa, jota on syytä kannustaa. On helppo nähdä, että näitä kahta vastausstrategiaa yhdistää sama oletus — se, että nuorisolla on jokin ennaltakonstituoitunut olemus, joka joko ilmenee tai sitten tukahtuu repression alle. Ei siis ole ihme, että nämä strategiat usein yhdistyvät: erotellaan »aito» ja »näennäinen» nuorisokulttuuri. Edellinen on epäkaupallista ja hyvää, jälkimmäinen kaupallista ja pahaa.

Selvää on, että Heiskanen ja Mitchell eivät (luojan kiitos) edusta manipulaatioteoriaa — niinkuin tuskin kukaan moderni nuorisotutkija. He eivät halua niellä sellaisenaan 'massaviestimien luoman' ja 'nuorison oman' välistä naivia vastakkainasettelua: »Pyrimme ... osoittamaan, ettei vastaus ole näin yksinkertainen. Voimme kyllä puhua mediakulttuurista, siitä, miten joukkoviestimet ja kulttuuriteollisuus luovat nuorison nousua ja sen erilaisia kulttuurimuotoja. Niiden luomat käsitykset nuorison noususta ovat kuitenkin ilmeisen todellisia. Joukkoviestimien aikuisyলেisö määrittää nuorisoa ja nuorisoryhmiä niiden perustalta; ja nuoret itse näkevät itsensä niiden heijastamina tulkitsevat itseään niiden avulla ja myös toimivat näiden tulkintojen perustalta. Mutta näennäisesti illusorisella mediakulttuurilla on vielä edellisiäkin kouriintuntuvampi ilmenemismuoto: jatkuvat ja kasaantuvat nuorison kuvaukset ja tulkinnat, jotka toistuvat ja järjestyvät, kunnes ne lopulta muuttuvat niin aikuisten kuin nuortenkin kieltä ja ajatuksia ohjaaviksi luokittelu- ja indeksointijärjestelmiksi.» Toisin sanoen: julkisuuden rooli nuorisokulttuurien rakentumisessa ei ole ulkoinen ja manipulatiivinen, vaan sisäinen ja konstitutiivinen.

Heiskanen ja Mitchellin Stanley Coheniin nojaava ratkaisu on varmasti oikeasuuntainen. Näin manipulaatiomoralismin ja siirappisen viherpehmoilun Skylla ja Kharbydis on mahdollista elegantisti väistää. Lisäksi minua miellytti sanavalinta »näennäisesti illusorinen». Marxilaisesti tai ideologiakriittisesti suuntautuneen kapitalismitutkimuksen olisi syytä aina silloin kysyä itseltään: eikö kapitalismi nimenomaan luo *näennäisesti illusorisia* ilmiöitä?!

Joitakin ongelmia analyysiin kuitenkin liittyy.

Tekijät hahmottavan nuoruuden ja nuorisokulttuurien välistä suhdetta eräänlaisen surutyömallin avulla: nuorisokulttuurit toimivat perheestä irrottautumisen ja aikuismaailmaan siirtymisen »kantoaluksina». Ne tarjoavat tulkintamalleja, joiden avulla voidaan tasapainottaa tämän tilanteen luomia ristikkäispaineita. Missä määrin tämä prosessi sitten on ideologisesti ja /tai kaupallisesti ohjat-

tu? Heiskanen ja Mitchell painottavat ensinnäkin, että massateollisuus ei suinkaan ideologisesti uomita kaupitelemiensä kulttuurituotteiden sisältöjä. Niiden suhteen se on täysin indifferentti: se myy vallankumousta, jos vallankumous myy; se myy anarkiaa jos anarkia myy. Tästä ei kuitenkaan seuraa se, että nuorisokulttuuri olisi tyystin kaupallisten intressien armoilla. Juuri kaupallisuuden takia kenttä on pakotettu jatkuvaan liikkeeseen, toistuvien itseilytysten prosessiin.

Heiskanen ja Mitchellin mukaan nuorisokulttuurit antavat nuorille reaalaisia mahdollisuuksia »ilmaista enemmän itseään» ja irrottautua perinteisen perhe- ja koulutusideologian holhouksesta. Mutta onko kyse todellakin siitä, että nuorisokulttuurit romuttavat näitä ideologioita? Samaten tulisi täsmentää missä mielessä kaupalliseen nuorisokulttuuriin aina jää »kapinaa ja subversiivisyyttä», niinkuin tekijät väittävät. Nuorisokulttuurien fenomenologinen aitous — jota tekijät haastatteluosassa painottavat — sekä manipulaatiomallin torjuminen eivät sulje pois sitä vaihtoehtoa, että kapinallisuuden varsinaiset sisällöt kuitenkin jäävät vain osiksi massateollista simulaatiomylllyä. Tätä ei voi moralisoida — tilannehan on nykyisin sama kaikessa julkisuusvälitteisessä politiikassa. Mutta juuri edellä kuvatut voimat nähdäkseni syövät perinteisten ideologisten kulttuurien mahtia ja uskottavuutta.

Fraasit kuten »ilmaista enemmän itseään» vieläpä vihjaisevat tekijöiden kiinnittymisestä nuorisokulttuuristen elementtien alkuperäisyyttä ja aitoutta korostavaan näkökulmaan (josta edellä oli puhe manipulaatioteorian huonona käänteisilmionä). Yrjö ja Ritva Engeström (nuorisotutkimus 3/85 s. 21—24) ovat jopa arvostelleet kirjaa jonkinlaisesta »nuorison pyhittämisestä». Engeströmit väittävät, että teos mytologisoi »nuorten oman itsen» ja asettaa sen sitten abstraktisti vastakkain erilaisten kontrollikulttuurien (nuorisopolitiikka, julkinen valta, ideologiset koneistot) kanssa. Heiskanen ja Mitchellin »paha» ei siis niinkään olisi kaupallinen massakulttuuri, vaan mikä tahansa nuorison kontrollia harjoittava järjestyskulttuuri.

Heiskanen ja Mitchellin julkisuusanalyysi kuitenkin mielestäni osoittaa, etteivät he tietyistä ambivalensseista huolimatta ole langenneet tähän filosofiseen helppoon. Itse asiassa kysymys paljastuukin poliittiseksi. Heiskanen ja Mitchellin kulturalistinen ja sosiaalivaltiokriittinen luokka-analyysi ei ilmeisesti tyydytä Engeströmejä: heidän mielestään olisi jostakin (historianfilosofisesta?) syytä tärkeää painottaa sitä, että nuoret »luovat käyttöarvoja».

Korostan, että mielestäni kysymystä nuorten »omaehtoisuuden» ja kontrollikulttuurien suhteesta tuleekin käsitellä poliittisena — eikä filosofisena — kysymyksenä. Uskaltaudun tulkitsemaan Heiskanen ja Mitchellin kirjan tähän liittyviä varovaisia ja osin peiteltyjä äänenpainoja holhouskriittisiksi ja nuorisosympaattisiksi. (Edel-

läkauppaamani »hermeneuttinen moraalii» tuntuisi siis poikivan myös poliittisesti.) Jäljelle jää siis enää yksi kysymys: onko tämä ratkaisu »oikea»? Tuntuisi vaikealta vastata kieltävästi. Painotus on varmastikin edistykseellinen tämänhetkisen sosiaalivaltion strategisessa tilanteessa. Mutta on muistettava myöhäiskapitalismia koskevien poliittisten ratkaisujen perustavanlaatuisen kaksipiippisuus — banaalisti: jokaisella kuviteltavissa olevalla ratkaisulla on aina sekä hyviä että huonoja, seurauksia. Ja tätä »hyvyyden» ja »huonouden» peliä on mahdotonta etukäteen kontrolloida. »Edistykseellisen» politiikan ehtoja ei siis voida rekonstruoida rationalistisesti: kysymys siitä mikä on elämänmuotojen autonomian todellinen uhka on aina tilanteeseen sidottu ja konkreettinen. Tämä koskee myös nuorison puolustamisen strategioita.

Mutta nyt olemme työntyneet jo ulos Heiskanen ja Mitchellin tutkimuksen kehikosta. Lopetan siis sen patetisoidun ylilukemisen ja ryhdyn normaaliarvostelijalta vaadittaviin toimiin.

Teosta on arvosteltu käsitteellisestä epämääräisyydestä. On moitittu sitä, että monet kirjan keskeisimmistä, »iskusanamaisimmista», käsitteistä jäävät itse asiassa kokonaan määrittelemättä. Esimerkiksi usein toistuva »keskiluokkainen perhe- ja koulutusideologia», jonka suhteen koko nuorisoprobleema kirjassa asetetaan, introdusoidaan kuin ohimennen Aries:n lapsuus- ja nuoruusteorian esittelyn yhteydessä. Se olisi varmasti ansainnut eriytyneemmän käsittelyn. Silti liityn tähän arvostelijoiden kuuroon vain sivullisena: usein käsitteiden puuhakas määrittely on pelkkää tutkimuksellista kvasitoimintaa. Ettei kritiikkiin taustalla sittenkin olisi ajatus siitä, että käsitteet voitaisiin määritellä »ensin», ilman yhteyttä tutkimuksen kokonaiskehittelyyn?

Tähänastisen nuorisotutkimuksen vaiheille omistettu kirjan alkuosa on laajuudeltaan kunnianhimoinen. Vaikka se jää paikoitellen väkisinkin kursoriseksi (mikä saattaa olla myös esitystekninen seikka), on se kuitenkin osoitus vähintäänkin riittävästä paneutumisesta alan muuhun tutkimukseen. Edetessään katsaus painottuu yhä enemmän pelkästä läpikäymisestä niiden metodologisten käyttövoimien etsiskelyyn, joilla tekijät luovat pohjaa omille tapaustutkimuksilleen.

Ongelma, jota tekijät tässä vaiheessa alkavat piirittää, kuuluu karkeistettuna: miten nuorisokulttuurit sijoittuvat suhteessa a) keskiluokkaista perhe- ja koulutusideologiaa kantaviin järjestyskulttuuriin instansseihin b) tavaraesteettiseen kulttuuriteollisuuteen sekä c) mediajulkisuuden joukkoviestimiin.

Kolme teoreetikkoa, jotka tässä vaiheessa alkavat nousta esiin ovat Pierre Bourdieu, Wolfgang Haug sekä jo mainittu Stanley Cohen. Bourdieu on mukana korostamassa perhe- ja koulutusideologisten instanssien ennalta määräämiä nuorison kehitysuria. Haug liittyy joukkoon tietyt tavaraestetiikan tutkijana. Tavaraestetiikka on eräs

mahdollinen voima, joka voi tuhota sekä keskiluokkaisen perhe- ja koulutusideologiaa että uusia järjestyskulttuureja (nuorisotyö ja -politiikka). Sekä Bourdieu että Haug ovat pessimistejä suhteessa nuorisokulttuurien autonomisuuteen ja subversiivisuuteen.

Cohenin »luokittelu ja leimaamisteoria» välittää joukkoviestimet tähän kuvioon. Niinkuin jo mainittiin, juuri teollisten yhteiskuntien julkisuuden luomat indeksointijärjestelmät säätelevät ja »ajanmukaistavat» nuorison »raamitetulle vapaudelle» kulloinkin asetettuja kehyksiä. Joukkoviestimet luovat järjestystä ja vakiinnuttavat näkemyksiä lähinnä kahteen suuntaan — toisaalta »aikuisien» järjestyskulttuurien sekä toisaalta tavaraesteettisen maailman suuntaan — mutta ne vaikuttavat myös nuorison itsemääritysihin. Tämä Cohenin käsitys muovaa pitkälti tapaustutkimusosion tulkintoja.

Tekijät tuovat mainitun teoreetikot ikäänkuin saman keskustelun piiriin. Tällainen siirto mahdollistaa kysymyksen eklektisistä. Näiden teorioiden keskusteluyhteys on tietysti tekijöiden rakentama. Mutta tässä ei välttämättä ole mitään pahaa: teoriat ovat tutkijalle käyttötavaraa, eivätkä Heiskanen ja Mitchell ole pyrkineet rakentamaan mitään konstruktivistista teoriaa. (Sitäpaitsi, niinkuin eräs ystäväni kerran sanoi, liima on postmoderni Vermittlung.)

TUOMAS NEVANLINNA